

УДК 339.133

Безрукова Н. В.
Свічкарь В. А.

Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка

ДІЯЛЬНІСТЬ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ
В КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Проведений аналіз процесів створення корпоративних одиниць та управління ними з метою забезпечення економічної безпеки держав в умовах сучасної глобальної економіки. Досліджено особливості впливу транснаціональних корпорацій на економіку країн їх базування та приймаючих країн. Зроблений висновок про неоднозначність впливу сучасних транснаціональних корпорацій на економіку держав.

Ключові слова: глобалізація економіки, національна економічна безпека, транснаціональні корпорації, інтерналізація.

Постановка проблеми. Найважливішим аспектом розуміння проблеми взаємовідносин транснаціональних корпорацій (ТНК) і національних економік є усвідомлення того, що для ефективного виконання своєї ролі міжнародного перерозподільного агента, транснаціональна корпорація повинна вільно переміщувати капітал, технологію, підприємницький досвід, товари та цінні папери по всьому світу відповідно до ринкових можливостей, втрат і конкуренції. Тому внесок ТНК в ефективність і розвиток світової економіки залежить від політики національних урядів стосовно діяльності цих компаній. Але національні уряди мало цікавляться зростанням світової економічної ефективності та світовим економічним розвитком, оскільки їх функція полягає скоріше у захисті та розширенні національних інтересів на міжнародній арені. Тому національні уряди ставляться до транснаціональних корпорацій з позиції політичної та економічної вигоди для нації, а не світу в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню впливу ТНК на економіку країн світу присвятили свої праці ряд закордонних та вітчизняних вчених, серед яких особливо слід виділити наукові праці М. Портера, Дж. Даннінга, А. Ругмана, Д. Лук'яненка, О. Білоруса, С. Сиденко, А. Філіпенка, А. Поручника, Я. Столярчук, Л. Руденко та ін.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є дослідження особливостей діяльності транснаціональних структур в контексті забезпечення національної економічної безпеки держав. Основними завданнями дослідження є такі: аналіз впливу транснаціональних корпорацій на економіку країн базування і приймаючих країн, оцінка позитивних та негативних аспектів взаємодії ТНК з національними економіками, визначення можливих шляхів зменшення негативного впливу ТНК на економіку держав.

Виклад основного матеріалу. Існують дуже різні оцінки діяльності ТНК та їх впливу на економіку країн світу. Але у будь-якому випадку слід визнати, що ТНК є найважливішим суб'єктом глобальної економіки, рушійною силою глобалізаційних процесів. ТНК є складною системою, яка постійно взаємодіє із зовнішнім середовищем як на національному, так і на світовому рівнях.

У зв'язку з цим виникає потреба в уважному вивченні відносин ТНК та держав, безпосереднього їх впливу на платіжний баланс, виробництво, торгівлю, зайнятість, розвиток і міжнародне конкурентне становище як приймаючої, так і економіки країни базування (рис.1). Навіть більше, при цьому особливого значення набувають політичні питання, які стосуються зовнішнього контролю

над національною економікою, екстериторіальної та національної незалежності. Тому національні уряди намагаються впливати, регулювати або якимось чином контролювати діяльність транснаціональних корпорацій з метою дотримання своїх національних інтересів, звертаючи невелику увагу на можливі наслідки своєї політики для світової економіки.

Слід зазначити, що в економічній літературі не так багато проблем, які б породжували такі суперечливі думки, як питання про переваги та збитки від діяльності міжнародних компаній. Володіючи величезними ресурсами, ТНК мають таку ринкову владу, яка робить їх незалежними дійовими особами міжнародної економічної системи, зумовлюючи зміни в національних економіках і спонукаючи політичні дії у відповідь з боку урядів.

Рис. 1. Вплив діяльності ТНК на економіку країни базування та приймаючої країни

Вплив міжнародних корпорацій на економіку держав у більшості випадків обумовлений тим, що транснаціональні корпорації та банки концентрують у власних руках значну частку транснаціонального капіталу, що вільно функціонує на світовому ринку та переміщується у глобальному просторі. Більшість світових ринків мають олігополістичну структуру, коли домінуюче положення належить транснаціональним гігантам, які співробітничать між собою на різних ринках країн світу. Особливо висока концентрація капіталу спостерігається у літакобудуванні, автомобілебудуванні, галузях, що пов'язані з інформаційними технологіями та програмним забезпеченням, міжнародній мережі телекомунікацій.

ТНК мають значну перевагу – інтерналізацію, тобто можуть використовувати у власних інтересах переваги внутрішньофірмового ринку і майже не залежати від змін зовнішнього середовища. Це зменшує їх залежність від економічної політики урядів різних країн, дає можливість долати торговельні бар'єри, використовуючи трансфертні ціни [1, с. 86].

На сучасному етапі розвитку світової економіки ТНК сприяють зміцненню виробничих, наукових та технологічних зв'язків між організаціями у різних країнах, а також впливають на міжнародну конкуренцію через співробітництво та суперництво з малим та середнім бізнесом. Володіючи значними виробничими та фінансовими ресурсами, міжнародні компанії здатні захопити ключові позиції в економіці країни, ставлячи під загрозу економічну безпеку приймаючих країн. Так, найкрупніші 100 ТНК контролюють приблизно 14% сукупного об'єму зарубіжних активів та більше 15% сукупного об'єму закордонних продажів [4, с. 10].

Слід зазначити, що ТНК здійснюють неоднозначний вплив і на країни базування. Створюючи виробництво за кордоном, ТНК переносять туди частину робочих місць, яких позбавляються робочі у країні базування. Крім того, створюючи закордонні філії, ТНК ухиляються від податків на прибуток, які мали б сплачувати у власній країні. Діяльність крупних корпорацій, які виходять за межі національних кордонів, може негативно вплинути на платіжний баланс країни базування компанії. З метою запобігання такої ситуації уряди країн нерідко вводять певні обмеження у вигляді системи ліцензування, прямих заборон для іноземного інвестування тощо. Тим не менш у цілому позитивний результат більш ефективного використання національного капіталу за кордоном перекидає майже всі негативні наслідки. Так, транснаціоналізація підвищує середній прибуток компанії, що дає змогу акціонерам отримувати більш високі доходи. Висококваліфіковані кадри, які працюють в рамках ТНК, використовують переваги світового глобального ринку праці і можуть мігрувати з однієї країни в іншу, не втрачаючи місця роботи. Також слід відмітити, що в результаті діяльності ТНК відбувається «імпорту» певних інститутів (норм антимонопольного та трудового законодавства, принципів оподаткування, практики укладання угод тощо), які сформувалися у розвинутих країнах. ТНК об'єктивно посилюють вплив країн базування на країни-реципієнти [2, с. 126].

В цілому, ТНК сприяють міжнародній інтеграції, створюючи стійкі економічні відносини між країнами. Таким чином, поступово формується єдиний глобальний простір, в якому ТНК виступають головними суб'єктами.

Щодо приймаючих країн, то від притоку іноземних інвестицій вони виграють у багатьох аспектах. Широке залучення іноземного капіталу сприяє зниженню безробіття в країні, зростанню доходів державного бюджету, підвищенню конкурентоспроможності національних товарів через зниження їх собівартості тощо. Але переваги, які несуть зарубіжні фірми не вимірюються лише кількісними показниками. Важливою є і їх якісна складова. Діяльність ТНК змушує керівництво місцевих компаній змінювати технологічний процес, практику виробничих відносин, витратити більше коштів на підготовку та перепідготовку кадрів, приділяти більшу увагу якості продукції. Іноземні компанії змушують місцеві фірми залучати та використовувати нові технології, запроваджувати новий стиль менеджменту, використовувати все найкраще, що є у практиці міжнародного бізнесу.

Хоча в цілому існує узгодженість основних економічних інтересів між приймаючими країнами та ТНК, проте наявний і конфлікт політичних інтересів, бо ТНК роблять виклик національному

суверенітету країн-реципієнтів. Цей політичний конфлікт може визначатись трьома основними проблемами: національними інтересами, екстериторіальністю та націоналізмом. Співіснування економічних вигод та політичних втрат, пов'язаних із закордонними прямими інвестиціями, зумовлює цілком протилежне ставлення і, відповідно, політику приймаючих країн щодо транснаціональних корпорацій. Конкретні політичні та практичні дії приймаючих урядів з метою мінімізації політичних втрат від закордонних прямих інвестицій є, по суті, спробами перешкодити, зменшити або обмежити іноземну власність. Обмеження іноземної власності включають недопущення іноземців до ключових галузей, вимоги щодо місцевої участі у власності, заборону на поглинання місцевих компаній іноземними. Приймаючі країни, як правило, пропонують пільги для залучення іноземних інвестицій і водночас накладають на них певні умови діяльності.

Іноземний капітал, який глибоко проникнув в економіку багатьох країн світу, став складовою частиною їх відтворювального процесу. Частка підприємств, що контролюються іноземним капіталом, в загальному обсязі виробництва обробної промисловості в Австралії, Бельгії, Ірландії, Канаді перевищує 33%, у провідних західноєвропейських країнах становить 21-28%, у США підприємства, що контролюються іноземним капіталом, виробляють понад 10% промислової продукції. Більш істотну роль іноземний капітал у формі прямих інвестицій відіграє в економіці країн, що розвиваються. У них на компанії з іноземною участю припадає до 40% промислового виробництва, а в окремих країнах він переважає [3].

Найпоширенішою помилкою щодо визначення наслідків діяльності ТНК є та, що від міжнародних операцій цих корпорацій одна країна обов'язково виграє, а інша – несе збитки. У реальному житті такі ситуації можливі, однак є й інші результати – коли обидві сторони можуть або виграти, або програти.

Діяльність ТНК по-різному оцінюється в країнах їх базування. Однак усі вони визнають факт широких можливостей ТНК і неухильного розширення їх діяльності за національними кордонами, а також істотну роль ТНК у вкладеннях капіталу в національну економіку. Найпроблемнішими в діяльності ТНК для країн базування є взаємовідносини ТНК і національних урядів, а також реалізація корпоративних інтересів ТНК.

Стратегічна єдність інтересів ТНК і держав виявляється і в тому, що державна політика, партійна система, армія не можуть існувати без фінансово-технічної підтримки ТНК. Цільовою формою зв'язку великого бізнесу з органами державної влади є система лобіювання, спрямована на обстоювання інтересів ТНК. Сучасна лобістська мережа ТНК охоплює відділи корпорацій та їх об'єднань, неформальні контактні організації, фонди, бюро та ін. Вони ставлять за мету вплив на прийняття відповідних законодавчих актів, діяльність партій, результати виборів і рішення судових органів.

Варто звернути увагу на неоднозначність впливу іноземних інвестицій на економіку приймаючої країни. Приймаюча країна в цілому виграє від надходження інвестицій. Працівники і поставальники, які обслуговують нові підприємства, нарівні з місцевою владою, яка отримує податкові надходження, виграють більше, ніж втрачають конкуруючі місцеві інвестори; широке залучення іноземного капіталу сприяє зменшенню безробіття

та розвитку людських ресурсів у приймаючій країні. Приплив іноземних капіталовкладень сприяє зміцненню зовнішньоторговельних позицій країни, розвитку внутрішньорегіональної торгівлі, оскільки значну частину своїх потреб у комплектуючих виробках і обладнанні філії іноземних компаній задовольняють за рахунок імпорту з країни-інвестора.

Але важливо звернути увагу, що крім позитивних сторін функціонування ТНК в системі світового господарства і міжнародних економічних відносин, спостерігається їх негативний вплив на економіку країн, у яких вони функціонують. Так, іноземні фірми захоплюють найбільш розвинуті й перспективні сегменти промислового виробництва і науково-дослідних структур приймаючої країни. ТНК, які навіть в періоди потрясінь мають значні фінансові ресурси, активно використовують слабку кон'юнктуру для захоплення інших фірм, мають можливість нав'язувати компаніям приймаючої країни неперспективні напрями в системі розподілу праці в рамках ТНК, несуть із собою небезпеку перетворення приймаючої країни на місце скидання застарілих і екологічно небезпечних технологій.

У своїй стратегічній політиці ТНК зорієнтовані переважно на поглинання місцевих компаній і таким чином спричиняють посилення нестійкості інвестиційного процесу. Великі інвестиційні проекти, пов'язані з реальними капіталовкладеннями, характеризуються стійкістю – вони не можуть бути розпочаті без тривалої підготовки і раптово завершені без значних втрат. Політика захоплення, навпаки, передбачає фінансову рухливість, яка негативно позначається на стабілізації економічного розвитку приймаючих країн.

Стійке становище ТНК дає їм змогу вживати більш рішучих заходів під час криз – закривати підприємства, скорочувати виробництва, що призводить до безробіття та інших негативних явищ. Цим пояснюються деінвестиції (масове вилучення капіталу з країни). Схильність ТНК до перебільшеної реакції на зміну кон'юнктури дає безліч приводів для зниження випуску продукції, якщо конкурентоспроможність певної держави з тих або інших причин скорочується.

ТНК створили специфічну форму переказу капіталів за допомогою трансфертних цін (у тому числі спеціально занижених або завищених), що встановлюються самими ТНК при постачанні товарів і наданні послуг своїм дочірнім компаніям і філіям в рамках корпорацій (тобто операції між філіями однієї і тієї ж ТНК здійснюються за цінами, які встановлюються самою корпорацією). Тому трансфертні ціни на продукцію ТНК є од-

нією з найгостріших проблем для приймаючих країн.

Багато ТНК є великими за розміром й мають монопольну владу. Деякі з них за обсягом обороту перевершують валовий внутрішній продукт окремих країн, а керівники таких фірм нерідко ведуть справи безпосередньо з главами держав. Приймаючим країнам варто усвідомити можливі ускладнення взаємовідносин інвестора з місцевим політичним оточенням. Міжнародні корпорації можуть чинити тиск на уряд приймаючої країни і втягнути її у конфронтацію. Вони можуть також підкупити місцевих політиків і фінансувати змову проти уряду. ТНК, діючи в багатьох країнах, мають змогу впливати на всі сфери суспільного життя, а найбільші й наймогутніші – ухилятися від економічного і політичного контролю з боку приймаючих країн.

Здійснюючи прямі іноземні інвестиції, ТНК переміщують через національні кордони великі виробничі ресурси. Таке переміщення з країн, де вони є в надлишку, в країни, що відчувають їх нестачу, сприяє ефективному розміщенню світових факторів виробництва і як наслідок – зростанню виробництва у світі. Світова спільнота отримує істотну вигоду від ефективного розміщення ресурсів, переміщуючи з країн в країну кваліфіковану робочу силу, капітал, технології та ін. ТНК діють через свої дочірні підприємства і філії в десятках країн світу за єдиною науково-виробничою і фінансовою стратегією, що формується у «мозкових трестах». Вони мають потужний науково-виробничий і ринковий потенціал, що забезпечує високий динамізм розвитку. Слід добре усвідомити, що за іноземними інвестиціями стоять впровадження нових технологій, випуск нових видів продукції, новий стиль менеджменту, використання всього кращого з практики зарубіжного бізнесу.

Висновки і пропозиції. Отже, сучасні ТНК – це економічно та інтелектуально міцні багатогалузеві компанії із філіальною системою організації. Вони мають високу ступінь централізації, їм притаманна міжнародна територіальна та галузева мобільність капіталу. З одного боку, поява таких компаній – результат розвитку міжнародних економічних відносин, з іншого – вони самі здійснюють значний вплив на розвиток цих відносин.

В цілому, вплив ТНК на економічну, політичну та соціальну сфери держав не можна оцінювати однозначно: позитивно або негативно. Однак, не зважаючи на певну суперечливість взаємовідносин урядів і ТНК, очевидним є значний позитивний ефект від присутності міжнародних компаній в економіці країн та їх значний вплив на глобальну економіку.

Список літератури:

1. Білорус О. Г. Глобалізація і безпека розвитку / О. Г. Білорус, Д. Г. Лук'яненко, М. О. Гончаренко, В. А. Зленко, О. В. Зернецька, А. І. Кудряченко, Ю. М. Мацейко, В. С. Новицький, Ю. М. Пахомов. – К : КНЕУ, 2001. – 734 с.
2. Голикова Ю. А. Экономическая безопасность и влияние транснациональных корпораций на экономику государств / Ю. А. Голикова. – Иркутск : Известия ИГЭА. – № 6 (74). – С. 125-128.
3. Щербанин Ю. А. Влияние ТНК / Ю. А. Щербанин. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://neon-market.ru/523.html>.
4. World Investment Report 2010: Transnational Corporations and Infrastructure Challenge. – United Nations. – New York and Geneva, 2010. – P.10.

Безрукова Н. В.

Свечкар В. А.

Полтавский национальный технический университет имени Юрия Кондратюка

ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ТРАНСНАЦИОНАЛЬНЫХ КОРПОРАЦИЙ В КОНТЕКСТЕ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

Резюме

Проведен анализ процессов создания корпоративных единиц и управления ними с целью обеспечения экономической безопасности государств в условиях современной глобальной экономики. Исследованы особенности влияния транснациональных корпораций на экономику стран их базирования и принимающих стран. Сделан вывод о неоднозначности влияния современных транснациональных корпораций на экономику государств.

Ключевые слова: глобализация экономики, национальная экономическая безопасность, транснациональные корпорации, интернализация.

Bezrukova N. V.

Svichkar V. A.

Poltava National Technical Yuri Kondratyuk University

ACTIVITY OF TRANSNATIONAL CORPORATIONS IN THE CONTEXT OF NATIONAL ECONOMIC SECURITY

Summary

The article analyzes establishing of corporate entities and managing their activities in order to provide economic security of states in the current global economy. The author investigates the influence of transnational corporations on the economy of home countries and host countries and comes to a conclusion about ambiguity of contemporary transnational corporations' influence on the economy of states.

Key words: economic globalization, national economic security, transnational corporations, internalization.